

Dr. sc. Emira Mešanović-Meša

PREFERIRANE FORME U SLUŽBENOJ UPOTREBI BOSANSKOG JEZIKA

Sažetak

Službena upotreba bosanskog jezika ostvaruje se i u objavljivanju zakona, rješenja, uredbi i drugih dokumenata u službenim glasilima BiH. Prilikom pripreme ovih tekstova odabiru se pojedine forme iz mnoštva morfoloških, sintaksičkih i leksičkih višestrukosti kojima obiluje norma bosanskog jezika. U ovom radu izdvojit ćemo neke likove ili konstrukcije koje se u ovim tekstovima izabiru i koriste na štetu druge normativno jednakovrijedne forme. Na taj način podupire se širenje u upotrebi jedne forme koja tako postaje svojevrsna odlika službene upotrebe bosanskog jezika.

Ključne riječi: bosanski jezik, službena upotreba, višestrukosti, tvorba riječi, sintaksa.

Uvod

Bosanski jezik jedan je od službenih jezika u Bosni i Hercegovini. Službenu upotrebu bosanskog nalazimo i u zakonima, rješenjima, odredbama i drugim pravnim dokumentima koji se objavljuju u službenim glasilima BiH. Odlika norme bosanskog jezika jeste postojanje velikog broja dubleta i tripleta na svim jezičkim nivoima pa se iz bogatstva višestrukosti može birati forma ili konstrukcija u ostvarivanju bilo kojeg iskaza. Cilj ovog rada jeste utvrđivanje oblika, leksema ili konstrukcija koje se odabiru prilikom upotrebe u ovim tekstovima, a koje imaju standardnojezičku konkurentnu formu, te na taj način postaju svojevrsna odlika službene upotrebe bosanskog jezika. Izvore koji su poslužili za ovo istraživanje čine dokumenti objavljeni u *Službenom glasniku BiH*, *Službenim novinama FBiH* i *Službenom glasniku RS-a* na bosanskom jeziku.

Tužilaštvo ili tužiteljstvo, pravobranilaštvo ili pravobraniteljstvo

Od imenica *tužilac* i *pravobranilac* izvedene su sufiksom *-stvo* imenice *tužilaštvo* i *pravobranilaštvo*¹, imenice *tužiteljstvo* i *pravobraniteljstvo* izvedene su istim sufiksom *-stvo* od imenica *tužitelj* i *pravobranitelj*². U bosanskom jezičkom standardu prihvaćene su sve ove izvedenice (Halilović 1996: 558; Halilović/Palić/Šehović 2010: 1359; Čedić i dr. 2007: 1156). U naslovima zakona donesenim na nivou BiH i FBiH upotrebljavaju se izvedenice *tužilaštvo* i *pravobranilaštvo*, te je bosanski jezik i službeno dobio *tužilaštvo* i *pravobranilaštvo*.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tužilaštvu Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, 3/03, str. 27) *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine* (Službeni glasnik BiH, 42/03, str. 1025) *Zakon o Tužilaštvu BiH* (Službeni glasnik BiH, 42/03, str. 1026) *Zakon o federalnom tužilaštvu* (Službene novine FBiH, 2/95, str. 9)

¹ Prilikom ove tvorbe „osnove na *-lac* imaju normalno *-laštvo...*“ (Babić 2002: 303).

² O tvorbi ovih imenica sufiksom *-stvo* vidjeti u (Babić 2002: 301-310).

Zakon o pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, 08/02, str. 158) *Zakon o federalnom pravobranilaštvu* (Službene novine FBiH, 2/95, str. 24)

Porezni ili poreski

Odnosni pridjevi *poreski* i *porezni*, izvedeni sufixima *-ski* i *-ni*³ od imenice *porez*, u standardnom bosanskom jeziku imaju jednaku upotrebnu vrijednost, tj. *poreski* i *porezni* jesu jednakovrijedni dubleti (Halilović/Palić/Šehović 2010: 963; Čedić i dr. 2007: 717). U svim naslovima zakona u FBiH koji se tiču ove ustanove na bosanskom jeziku nalazi se pridjev *porezni* pa je zvanični naziv na bosanskom *Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine*.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, 28/04, str. 1043) *Zakon o dopuni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 57/09, str. 8) *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 40/10, str. 9) *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 27/12, str. 3) *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 7/13, str. 6) *Zakon o izmjeni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 71/14, str. 2) *Zakon o dopuni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 91/15, str. 7)

Krivični ili kazneni

Pridjevi *krivični* i *kazneni* izvedeni su od različitih imenica: *krivični* je pridjev koji se odnosi na krivicu i krivca za djela koja su kažnjiva po zakonu (Halilović/Palić/Šehović 2010: 554), *kazneni* je pridjev koji se odnosi na kaznu (Halilović/Palić/Šehović 2010: 496). No, oba se pridjeva upotrebljavaju u pravnoj struci i međusobno su zamjenjivi: uz *krivični* s naznakom (*prav.*) stoji *kazneni* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 554), a uz *kazneno djelo* (*prav.*) navedeno je i *krivično djelo* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 496). Međutim, zvanični nazivi zakona i u BiH i u FBiH sadrže pridjev *krivični*, te u BiH i FBiH vrijedi *Krivični zakon*.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, 3/03, str. 85) *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 36/03, str. 1905)

Obligacioni ili obligacijski

Pridjevi sa sufixom *-ioni* i sufixom *-ski* izvedeni od imenica stranoga porijekla na *-ija* u našem jeziku tretirani su kao ravnopravni likovi, pa je npr. *investicijski* i *investicioni*, *kommunikacijski* i *kommunikacioni*, *organizacijski* i *organizacioni* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 397, 525, 837). Uz imenicu *obligacija* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 786) nije naveden niti jedan pridjev, ali podrazumijevamo da je i ovdje riječ o dubletu, jer nema nijednog razloga da to ne bude. Dublet je upisan u *Pravopisu bosanskoga jezika: obligacijski* i *obligacioni* (Halilović 1996: 368) i u *Rječniku bosanskog jezika* (Čedić i dr. 2007: 510). Kada se upotrebljava u nazivu zakona u FBiH, onda se koristi isključivo pridjev na *-ioni*.

³ O odnosu sufixa *-ni* i *-ski* vidjeti u (Babić 2002: 428-432).

Zakon o izmjenama Zakona o obligacionim odnosima (Službene novine FBiH, 29/03, str. 1328) *Zakon o izmjeni Zakona o obligacionim odnosima* (Službene novine FBiH, 42/11, str. 3)

Unutrašnji ili unutarnji

Pridjevi izvedeni od priloga *unutar* sufiksom *-nji* i priloga *unutra* sufiksom *-šnji*⁴ također su dubleti u bosanskom standardnom jeziku (Halilović 1996: 569; Halilović/Palić/Šehović 2010: 1384). Napomenu da je češće *unutrašnji* negoli *unutarnji* nalazimo u drugom rječniku (Čedić i dr. 2007: 1178). U naslovima zakona i pravilnika na bosanskom jeziku redovno se koristi pridjev *unutrašnji*: *unutrašnja trgovina*, *unutrašnja organizacija*, *unutrašnji nadzor* i sl.

Zakon o unutrašnjoj trgovini (Službene novine FBiH, 40/10, str. 29) *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini* (Službene novine FBiH, 79/17, str. 6) *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za šume* (Službeni glasnik RS, 85/09, str. 10) *Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju* (Službeni glasnik BiH, 57/08, str. 91) *Zakon o unutrašnjem platnom prometu* (Službene novine FBiH, 48/15, str. 16) *Pravilnik o evidenciji unutrašnjeg duga u Federaciji Bosne i Hercegovine* (Službene novine FBiH, 14/08, str. 15) *Pravilnik o unutrašnjem nadzoru nad provođenjem Zakona o zaštiti tajnih podataka i propisa donijetih na osnovu Zakona* (Službeni glasnik BiH, 97/06, str. 8617)

Ministarstvo, ministar + G / za + A

Nekonkruentnom atributu sa značenjem namjene, iskazanom genitivom bez prijedloga uz upravni član čiju poziciju popunjava imenica *ministarstvo* ili *ministar*, konkurentna je akuzativna konstrukcija (*za + A*) s eksplikativnim značenjem. Dakle, *ministarstvo vanjskih poslova* i *ministar vanjskih poslova* može biti i *ministarstvo za vanjske poslove* i *ministar za vanjske poslove* i obrnuto. Obje sintagme funkcioniraju u ovoj poziciji, premda je njihovo značenje različito (pripadaju različitim značenjskim skupinama nekongruentnog atributa, sa značenjem namjene i s eksplikativnim značenjem). Zamjena sintagme *ministar za kulturu* sintagmom *ministar kulture* jeste moguća, jer „specifično značenje jednog padeža ne isključuje specifično značenje drugog padeža“ i „jer se funkcija ministra 'namenjuje' kulturi, a istovremeno je ministar i deo tima koji je uključen u oblast kulture“ (Arsenijević – prema Omerović 2011: 116-117). Namjenska akuzativna konstrukcija je raširenija i njenoj upotrebi daje se prednost (Fekete 2008: 53), no u nekim stilovima, npr. žurnalističkom, češća je genitivna konstrukcija (Omerović 2011: 116).

Genitivna konstrukcija nalazi se nazivu sedam ministarstava utvrđenih *Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine* (2003), a jedno ministarstvo ima akuzativnu konstrukciju, čime je utvrđen naziv svih ministarstava na bosanskom jeziku.

Ministarstva Bosne i Hercegovine su:

- *Ministarstvo vanjskih poslova;*

- *Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa;*

⁴ O tvorbi ovih pridjeva sufiksima *-nji* i *-šnji* vidjeti u (Babić 2002: 441-443).

- Ministarstvo komunikacija i prometa;
- Ministarstvo finansija i trezora;
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice;
- Ministarstvo pravde;
- Ministarstvo sigurnosti;
- Ministarstvo civilnih poslova. (Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, 5/03, str. 167)

Nakon što je genitivna konstrukcija upotrijebljena u službenom nazivu ovih ministarstava, postala je redovna i u sintagmama gdje je upravnim član imenica *ministar*. Dakle, *Ministarstvo pravde BiH* ne može biti *Ministarstvo za pravdu BiH*, niti *ministar pravde BiH* može biti *ministar za pravdu BiH*.

Evidenciju o pritvorenima vodi Ministarstvo pravde Republike Srpske. (Zakon o krivičnom postupku, Službeni glasnik RS, str. 26) Ministarstvo odbrane sastoji se od profesionalnog, prije svega, civilnog osoblja i Zajedničkog štaba Bosne i Hercegovine. (Zakon o odbrani BiH, Službeni glasnik BiH, str. 1043) Ministar odbrane upravljat će i vršiti kontrolu nad svim dijelovima Ministarstva. (Zakon o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u BiH, Službeni glasnik BiH, str. 464) Kada ministar koji donosi propise iz stava 1. ovog člana nije ministar sigurnosti BiH, za donošenje propisa iz stava 1., tačke 1. ovog člana mora pribaviti prethodno mišljenje Ministarstva sigurnosti BiH. (Zakon o policijskim službenicima BiH, Službeni glasnik BiH, str. 2445)

Zaključak

Poslije uvida u izvore ovog istraživanja izdvojili smo određene forme koje se isključivo koriste u službenoj upotrebi bosanskog jezika. Tako se koriste imenice *tužilaštvo* i *pravobranilaštvo*, pridjevi *porezni*, *obligacioni*, *unutrašnji*, te besprijedložna genitivna konstrukcija s imenicama *ministarstvo* i *ministar* u funkciji upravnog člana sintagme, umjesto imenica *tužiteljstvo* i *pravobraniteljstvo*, pridjeva *poreski*, *obligacijski*, *unutarnji* i prijedložne akuzativne konstrukcije s imenicama *ministarstvo* i *ministar*. Premda su sve navedene forme jednako standardizirane u bosanskom jeziku, određenim formama daje se prednost u nazivima ustanova, zakona, pravilnika i drugim dokumentima. Pri izboru jednog člana iz ponuđenih dubleta kriteriji mogu biti različiti (učestalost, raširenost i sl.), ali kada je u pitanju službena upotreba bosanskog jezika, onda jedna forma postaje apsolutno dominantna u upotrebi, jer kada se nešto ozvaniči, zakonom propiše, makar to bila i jezička forma, onda se mora tako i koristiti. S druge strane, bilježimo izostajanje konkurentnih formi za koje ni po čemu ne možemo reći da nisu odlika standardnog bosanskog jezika, niti da su rijetke u upotrebi u drugim vidovima pisane i govorne realizacije bosanskog jezika, a posebno kada je riječ o pridjevima na *-ijski* ili o sintagmama tipa *ministarstvo za vanjske poslove*. U službenoj upotrebi bosanskog jezika preferiraju se određeni likovi, jer se u pravnim dokumentima mora dosljedno upotrebljavati jedan naslov ili naziv. Na taj način ove forme postaju odlika službenih spisa na bosanskom jeziku.

Izvori⁵

1. *Krivični zakon Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VII – Broj 3, 10. februara 2003.
2. *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina X – Broj 36, 29. 7. 2003.
3. *Pravilnik o evidenciji unutrašnjeg duga u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XV – Broj 14, 24. 3. 2008.
4. *Pravilnik o unutrašnjem nadzoru nad provođenjem Zakona o zaštiti tajnih podataka i propisa donijetih na osnovu Zakona*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina X – Broj 97, 5. decembra/prosinca 2006.
5. *Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina XII – Broj 57, 15. jula 2008.
6. *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za šume*, Službeni glasnik Republike Srpske, Godina XVIII – Broj 85, 25. septembar 2009.
7. *Zakon o dopuni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XVI – Broj 57, 2. 9. 2009.
8. *Zakon o dopuni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XXII – Broj 91, 27. 11. 2015.
9. *Zakon o federalnom pravobranilaštvu*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina II – Broj 2, 11. veljače/februara 1995.
10. *Zakon o federalnom tužilaštvu*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina II – Broj 2, 11. veljače/februara 1995.
11. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XI – Broj 28, 26. 5. 2004.
12. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XVII – Broj 40, 14. 7. 2010.
13. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XIX – Broj 27, 28. 3. 2012.
14. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XX – Broj 7, 25. 1. 2013.
15. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tužilaštvu Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VII – Broj 3, 10. februara 2003.
16. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VII – Broj 42, 27. decembra 2003.
17. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XXIV – Broj 79, 18. 10. 2017.
18. *Zakon o izmjenama Zakona o obligacionim odnosima*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina X – Broj 29, 30. 6. 2003.

⁵ Svi izvori su tekstovi objavljeni na bosanskom jeziku.

19. *Zakon o izmjeni Zakona o obligacionim odnosima*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XVIII – Broj 42, 13. 7. 2011.
20. *Zakon o izmjeni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XXI – Broj 71, 3.9. 2014.
21. *Zakon o krivičnom postupku*, Službeni glasnik Republike Srpske, Godina XVIII – Broj 100, 10. novembar 2009.
22. *Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VII – Broj 5, 7. marta 2003.
23. *Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VII – Broj 43, 29. decembra 2003.
24. *Zakon o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u BiH*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina X – Broj 6, 31. januara 2006.
25. *Zakon o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VIII – Broj 27, 11. juna/lipnja 2004.
26. *Zakon o pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Broj 8, 23. aprila 2002.
27. *Zakon o Tužilaštvu BiH*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Godina VII – Broj 42, 27. decembra 2003.
28. *Zakon o unutrašnjem platnom prometu*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XXII – Broj 48, 24. 6. 2015.
29. *Zakon o unutrašnjoj trgovini*, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, Godina XVII – Broj 40, 14. 7. 2010.

Literatura

1. Babić 2002 – Babić, S., *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (treće, poboljšano izdanje), Zagreb: HAZU, Nakladni zavod Globus.
2. Čedić 2001 – *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.
3. Čedić i dr. 2007 – Čedić, I., Hajdarević, H., Kadić, S., Kršo, A., Valjevac, N., *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.
4. Fekete 2008 – Fekete, E., *Jezičke doumice* (Knjiga prva), Beograd: Beogradska knjiga.
5. Halilović 1996 – Halilović, S., *Pravopis bosanskoga jezika*, Sarajevo: Preporod.
6. Halilović/Palić/Šehović 2010 – Halilović, S., Palić, I., Šehović, A., *Rječnik bosanskoga jezika*, Sarajevo: Filozofski fakultet.
7. Jahić/Halilović/Palić 2000 – Jahić, Dž., Halilović, S. Palić, I., *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica: Dom štampe.
8. Mešanović-Meša 2011 – Mešanović-Meša, E., *Kontrastivna analiza bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika u zakonima Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Slavistički komitet.
9. Omerović 2011 – Omerović, M., *Nekongruentni atribut u naučnom i administrativnom stilu bosanskoga jezika*, Sarajevo: Slavistički komitet.
10. Šipka 2004 – Šipka, M., *Pridevi s nastavkom -ioni*, Naš jezik, vol. 35, br. 1-4, Beograd, 30-45.

PREFERRED FORMS IN THE OFFICIAL USE OF THE BOSNIAN LANGUAGE

Abstract

The official use of the Bosnian language is realized in the publication of laws, resolutions, regulations and other documents in the official gazettes of B&H. During the preparation of these texts, certain forms are selected from a multitude of morphological, syntactic and lexical plurality abounding in the Bosnian language standard. In this paper, we will outline some of the forms or constructions that are chosen and used in these texts at the expense of other normatively equivalent forms. In this way, the spread of the use of a single form is supported and thus it becomes a kind of the representative feature of the official use of the Bosnian language.

Key words: Bosnian language, official use, multiplicity, word formation, syntax.